

Vlaanderen in 2030: meer bos, maar minder bos per inwoner

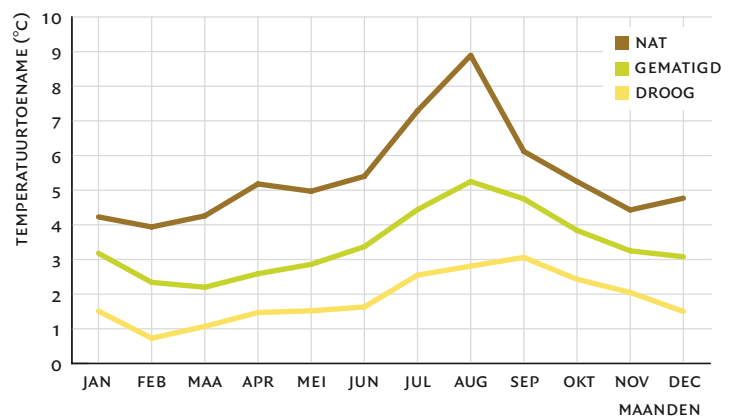
Hoe zal het bos in Vlaanderen gedurende de volgende decennia evolueren? Dit artikel is gebaseerd op de Natuurverkenning 2030 (Dumortier et al. 2009). Toekomstverkenningen inzake bos en natuur zijn nieuw in Vlaanderen. Het zijn beschrijvingen van ontwikkelingen die zich in de toekomst onder bepaalde omstandigheden kunnen voordoen. De resulterende inzichten kunnen helpen om op ongewenste ontwikkelingen te anticiperen en zo bij te sturen. Daarmee vernieuwt het beleidsgericht wetenschappelijk onderzoek zijn focus van een probleemgerichte naar een oplossingsgerichte benadering. Omdat het weinig waarschijnlijk is dat het aandeel van de Vlaamse begroting voor bos en natuur zal toenemen gedurende de volgende decennia, vergelijkt de Natuurverkenning 2030 verschillende beleidsscenario's bij constante budgettaire middelen. De samenstelling van de scenario's gebeurde in overleg met het beleid. Met de Natuurverkenning 2030 ontving het INBO de SPITS-innovatieprijs van de Vlaamse overheid en de Belgische prijs "goede praktijk" in overheidsdiensten.

Warmer en natter

Het herschalen van de internationale klimaatscenario's naar het Vlaamse niveau laat zien hoe Vlaanderen tegen 2100 in januari 1,5 tot 4,2 °C en in augustus 2,8 tot 8,9 °C warmer zou kunnen worden (figuur 1). Dat betekent dat meer warmteminnende planten- en diersoorten zich zullen kunnen vestigen, op voorwaarde dat ze kunnen migreren en gepast leefgebied vinden. Tegelijkertijd verliest Vlaanderen soorten waarvoor het te warm wordt. Dit geldt uiteraard ook voor de boomsoorten met bijhorende gevolgen voor de bossen. De omvang van de gevolgen daarvan voor de biodiversiteit, voor de houtproductie en voor de andere functies van het bos zijn met de huidige kennis moeilijk in te schatten.

Naast de opwarming is er bij de meeste scenario's een toename van de neerslag in de winter en bij alle scenario's een toename van de neerslag in het voorjaar en een afname van de neerslag in de zomer. Hydrologische modellering laat zien dat dit doorgaans leidt tot een ver-

MYRIAM DUMORTIER, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

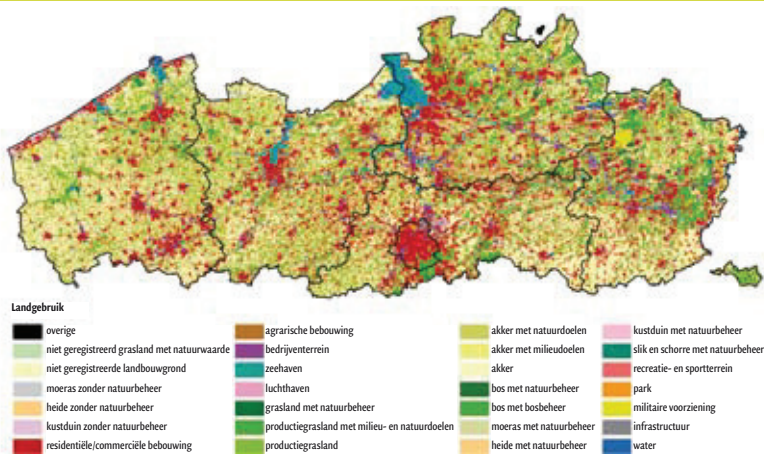

Figuur 1: Toename van de maandgemiddelde omgevingstemperatuur voor drie klimaatscenario's (Ukkel, 2071-2100 ten opzichte van 1961-1990).

natting van valleigebieden in winter en voorjaar. Ondermeer ten gevolge daarvan nemen de kansen voor natuur en bos in valleigebieden toe. Daarmee bouwt Vlaanderen meteen capaciteit op voor de buffering van overstromingen en de adaptatie aan klimaatverandering.

Meer mensen en meer diensten

De prognoses van het federaal planbureau laten zien dat de bevolking van het Vlaamse Gewest tussen 2005 en 2030 met 12 % groeit en 6 785 000 inwoners bereikt tegen 2030. De economische groei bedraagt gemiddeld 2 % per jaar en het belang van diensten in de Vlaamse economie blijft toenemen ten opzichte van agrarische en industriële activiteiten. Daardoor neemt de oppervlakte bebouwing, industrie en infrastructuur toe van 367 000 ha in 2005 naar 441 000 ha in 2030. Deze toename gaat voor 76 % ten koste van landbouw en voor 24 % ten koste van bos en natuur in de ruimste zin van het woord. Landbouwprognoses laten zien dat de productiviteit van de landbouw verder toeneemt, maar dat de oppervlakte landbouw meer achteruit gaat dan de oppervlakte bebouwing, industrie en infrastructuur toeneemt. Hierdoor ontstaat ruimte voor nieuw bos en natuur. De berekeningen nemen wel de mogelijke maatschappelijke weerstand tegen deze veranderingen niet mee. Uit de berekeningen met het Ruimtemodel Vlaanderen (figuur 2) blijkt dat de oppervlakte natuur, bos en overig

Figuur 2: Basiskaart 2005 in het Ruimtemodel Vlaanderen, waarin de ruimtebehoeften van de verschillende sectoren worden verrekend.

groen uitbreidt naar 214 000 tot 220 000 ha in 2015 en naar 219 000 tot 231 000 ha in 2030. Daarmee wordt bij geen enkel scenario de 237 000 ha die het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen tegen 2015 voorziet gehaald. Daarvoor is nog meer verdichting van de versteende ruimte noodzakelijk dan het RSV nu voorziet. Niettemin is er dus ruimte voor bosuitbreiding. Die komt er vooral in valleigebieden, waar de landbouw het gemakkelijkst gronden afstoot en de interesse voor andere functies gering is.

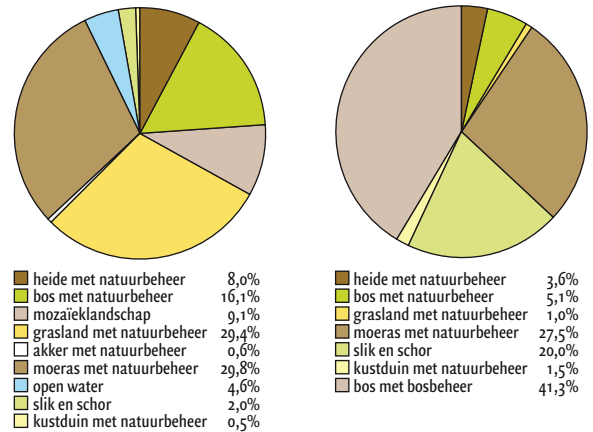
Bij voortzetting van het huidige bos- en natuurbeleid

De socio-economische en ruimtelijke ontwikkelingen in Vlaanderen, gecombineerd met de voortzetting van het huidige bos- en natuurbeleid, laten tegen 2030 een bosuitbreiding van bijna 10 % toe. Dit gaat samen met een toename van de kansen voor gevoelige bossoorten met 40 tot 50 %. Die kansen worden reëler naarmate andere verstoringen afnemen en de soorten de nieuwe leefgebieden kunnen koloniseren.

Toch neemt de oppervlakte bos per inwoner in Vlaanderen af. Dat is een gevolg van de sterkere groei van de bevolking dan van de bosoppervlakte. Om de huidige oppervlakte bos per inwoner te behouden, dient de bosoppervlakte, net als de bevolking, met 12 % toe te nemen tussen 2005 en 2030. Op basis van de huidige bosoppervlakte van 146 000 ha, betekent dat een stijging van 17 500 ha of van 700 ha per jaar.

Bij een klemtoon op de Europese Habitatrictlijn

Om aan de Europese Habitatrictlijn te voldoen dient Vlaanderen mee de soorten en habitats van Europees belang in een goede staat van instandhouding te behouden of te brengen. Momenteel bevinden zich slechts 27 % van de soorten en 4 % van de habitats van Europees belang die in Vlaanderen voorkomen in de gewenste toestand.

Figuur 3: Oppervlakteverdeling over de natuurstreefbeeldens in erkende natuurreservaten (links) en over de geplande 10 000 ha extra habitat in functie van de Habitatrictlijn (rechts).

Om aan de Europese Habitatrictlijn te kunnen voldoen voorziet de Vlaamse overheid 10 000 ha extra habitat. Figuur 3 (rechts) toont de verdeling van die geplande habitatuitbreiding over de habitats. Een vergelijking met de verdeling die de erkende natuurreservaten tot nu toe spontaan hanteerden (figuur 3, links), laat zien dat een klemtoon op de Europese Habitatrictlijn leidt tot een natuurbeleid met meer aandacht voor bos en minder aandacht voor grasland. Vlaanderen dient voor Europa immers meer bij te dragen tot de instandhouding van boshabitats dan van graslandhabitat.

Indien de uitbreiding van natuur in Vlaanderen niet meer verloopt zoals dat in de erkende reservaten gebeurde (figuur 3, links), maar zoals vereist is voor de realisatie van de doelen van de Habitatrictlijn (figuur 3, rechts), en indien de extra boshabitats voor 90 % via domeinbos worden gerealiseerd (figuur 3, rechts), verhogen bij hetzelfde totale budget de kansen voor gevoelige bossoorten "slechts" met 30 tot 40 %, in plaats van de 40 tot 50 % bij de voortzetting van het huidige beleid. Dit lijkt tegenstrijdig: meer middelen en minder resultaten. De realiteit is dat de realisatie van de boshabitats in reservaten, waar voor meer dan de helft van de oppervlakte wordt samengewerkt met verenigingen, goedkoper uitkomt voor de overheid dan de realisatie van boshabitats via domeinbos. De verenigingen betalen de investering immers gedeeltelijk zelf en kopen bovendien gemiddeld goedkoper aan. De conclusie hier is dat voor een kosteneffectieve realisatie van de boshabitats van Europees belang het belangrijk is samen te werken met verenigingen. Ook de samenwerking met andere actoren dient te worden onderzocht.

Schuiven met ruimtelijke en functionele klemtonen

Er zijn heel wat mogelijkheden voor de inplanting van extra natuur en bos. We vergelijken hier twee scenario's die voor tegenovergestelde strategieën staan. Het scenario 'scheiden' verdeelt de open ruimte tussen

haar functies. De natuur wordt bij voorkeur in stand gehouden in grote gebieden met natuur als hoofdprioriteit, op andere plaatsen gelden andere prioriteiten. De focus is hier dus grote monofunctionele eenheden. In het scenario 'verweven' daarentegen geldt bij voorkeur overal een multifunctioneel beheer. Er gaat geen aandacht naar grote eenheden in het gebruik van de open ruimte. De overheid werkt er actief samen met alle actoren in de open ruimte.

Deze principes betekenen dat in het scenario 'scheiden' de oppervlakte bos in reservaten en domeinbos toenemen, ten koste van landbouw en privébos. In het scenario 'verweven' daarentegen is er in totaal meer bosuitbreiding en nemen vooral de oppervlakte privébos en domeinbos toe, dit vooral ten koste van de landbouw.

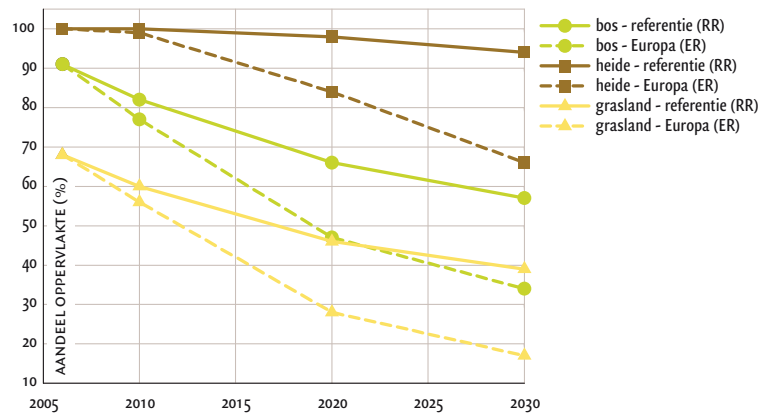
De scenario's 'scheiden' en 'verweven' blijken ten slotte elk een ander aandeel van de biodiversiteit te bevoordelen. Voor soorten van heide en moeras en voor de gevoelige bossoorten blijkt 'scheiden' voordelig. Terwijl voor gevoelige soorten van grasland en akker en voor algemene bossoorten 'verweven' beter uitkomt. 'Verweven' leidt tot meer bos en uiteraard ook tot meer bos in de buurt van de bewoning.

Bij een versterking van het milieubeleid

Om de Europese doelen inzake milieu te proberen halen, stapt dit laatste scenario af van het principe van gelijke budgettaire middelen. In functie van onder andere de Europese Kaderrichtlijn Water drijft de Vlaamse overheid de inspanningen en dus ook de budgetten voor milieu op. Dit leidt tot een betere milieukwaliteit en ook tot andere verhoudingen in het landgebruik. Rund- en melkveestapel, en de bijhorende behoeften aan groenvoeder, worden sterk teruggeschoefd. Ondermeer daardoor nemen de atmosferische verzurende en vermestende deposities versneld af. Bij voortzetting van het huidige milieubeleid zou tegen 2030 de overschrijding van de kritische last voor verzuring nog in bijna 20 % van de bosoppervlakte worden overschreden. Bij het versterkte milieubeleid daalt die oppervlakte tot 7 %. Deze oorzaak van verzuring in bossen wordt daardoor bijna geëlimineerd tegen 2030. Inzake vermestende deposities zou er bij ongewijzigd beleid tegen 2030 nog in meer dan de helft van de bosoppervlakte een overschrijding van de kritische last zijn. Bij een versterkt milieubeleid blijft dat het geval voor 35 % van de bosoppervlakte (figuur 4). Het versterkte milieubeleid is hoedanook gunstig voor de bossen, maar zelfs met de extra inspanningen om de Europese milieudoelen te halen blijven de stikstofdeposities nog in een derde van de bossen problematisch. In al die bossen wordt jaar na jaar meer en meer schade berokkend door vermesting.

De kracht van toekomstverkenningen

De Natuurverkenning 2030 toont aan hoe verschuivingen in de mix van beleidsinstrumenten duidelijk impact

Figuur 4: Evolutie van de oppervlakte met overschrijding van de kritische last voor stikstof.

hebben op de kansen voor bos en natuur in 2030. Wat nu gebeurt, heeft gevolgen voor de toekomst. De onderzochte scenario's hebben elk hun eigen gunstige gevolgen. Een verschuiving van de middelen naar grotere natuurgebieden helpt om de Europees belangrijke natuur meer kansen te geven. Inzet van de middelen op multifunctionele natuur is gunstig om overal een basisnatuurkwaliteit te realiseren. En meer middelen voor milieumaatregelen is voor alle bos en natuur gunstig.

Maar meer middelen voor het ene betekent minder middelen voor het andere. Financiële beperkingen nopen tot kiezen. Wanneer de overheid alles in eigen handen neemt kan met dezelfde middelen minder worden gerealiseerd, dan wanneer de overheid samenwerkt met actoren uit de samenleving. De in de Natuurverkenning toegepaste modellen kunnen verder ontwikkeld worden om gebiedsgericht de meest optimale keuzen te maken. Een koppeling met het model SimForTree (Ceulemans et al. 2009) kan een doorrekening naar houtkwaliteit mogelijk maken. Vallegebieden verdienen bijzondere aandacht, zowel voor de instandhouding van de biodiversiteit als voor de adaptatie aan klimaatverandering en de uitbouw van ecosysteemdiensten. Maar de milieukwaliteit blijft in alle gevallen een belangrijke randvoorwaarde.

Meer weten?

Op 11 december 2009 stelden het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) de Milieuverkenning 2030 (Van Steertegem, 2009) en de Natuurverkenning 2030 voor in het Vlaams Parlement. Beide rapporten zijn verkrijgbaar in de boekhandel.

Je kan ze integraal raadplegen op www.natuurverkenning.be en www.milieuverkenning.be. Daar kan je nog meer resultaten opvragen via een interactieve webtool. Je vindt er ook de wetenschappelijke rapporten die alle details van de berekeningen bevatten.

Referenties www.vbv.be/bosrevue